

**O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARNING SEMANTIK MAYDON ASOSIDA
TADQIQI**

Qayumova Sayyora Topvoldi qizi

Farg‘ona davlat universiteti,

Lingvistika (ingliz tili) mutaxassiligi magistranti

[*shohrux771ja@gmail.com*](mailto:shohrux771ja@gmail.com)

Dona Satvoldievna Usmonova

Farg‘ona davlat universiteti,

head of English language department

[*dona_usmonova@list.ru*](mailto:dona_usmonova@list.ru)

Annotatsiya. Ushbu maqola do'stlik haqidagi ba'zi ingliz va o'zbek maqollarining semantik va lingvomadaniy xususiyatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Ayrim maqollarning boshqa tildagi ekvivalentlari tarjimaning bir qancha muhim innovatsion usullarini aniqlash va ingliz va o'zbek tillaridagi o'ziga xosliklarini qarama-qarshi qo'yish maqsadida ularni boshqa tilda izohlash uchun berilgan. Ushbu ishning natijalari va misollari vatan va unga muhabbat haqidagi va turli mavzudagi ingliz va o'zbek maqollarining ma'nolaridagi ba'zi farqlarni ajratish va ularning lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: maqol, lingvokulturologiya, madaniyat, pragmatika, sinonimiya, antonimiya, ekvivalent, kontekst, komponent vatan, ona yurt.

Abstract. this paper is devoted to the analysis of semantic and linguocultural features of some English and Uzbek proverbs about friendship. The equivalents of some proverbs in a target language are given for interpreting them in the other language to find out several important innovative ways of translation and contrasting their peculiarities in the English and Uzbek languages. The results and examples of this paper can help to distinguish some differences in the meanings of the English and Uzbek proverbs about one's birthplace and other different proverbs and to learn linguocultural peculiarities of them.

Keywords: proverb, linguoculturology, cultureme, pragmatics, synonymy, antonymy, equivalent, context, component, homeland.

Maqollar barcha tillarni o'rganishda o'ziga xos ahamiyatga ega, shular jumlasidan tilimizni ularga boy ekanligini hisobga olgan holda, maqollarni o'rganish o'zbek tilshunosligida ham alohida o'rin egallaydi. Aynan shu holat insonni harakat qilishga va diqqat bilan kuzatib til bo'layotgan o'zgarishlar tarjima san'ati va ikki va undan ortiq tillardagi mavjud leksemalarni yangi qirralarini kashf qilishga undaydi. Maqollarni tahlil qiladigan bo'lsak ularning semantik doirasi juda keng va har bir xalqning o'z mentaliteti madaniyatiga asoslanib ishlatilish o'rni turlicha hisoblanadi. Shu sababli ko'pgina olimlar aynan tilning semantik tadqiqi asosida maqollar va uning ishlatilish o'rni ahamiyat berishadi. Ushbu maqolada ayrim maqollarni nafaqat semantik tadqiqi balki ularning ikki tilda solishtirib qaysi holatlarda ishlatishni tahlil qilib, o'rganib chiqamiz. Inglizlarda ham o'zbeklarda

ham aynan vatan tushunchasi va vatanni ulug'lash, oila, xalqparvarlik el-u yurt uchun fidoyilik, jon kuydurish va rivojlanish muhim ahamiyatga egadir. Ayni hozirgi davrimizda insonlarning bir birga bo'lgan munosabati atrofdagi odamlarning inson rivojlanishidagi o'rni, vatan, uning yoshlar hayotidagi va unib o'sishidagi beqiyos hizmati barcha barchasi muhim ahamiyatga ega. Mana shu tufayli tarjimachilikda va tilshunoslikda bunday maqollarni ishlatilish o'rnini organish muhim. Misol tariqasida ingliz tilidagi "East or west home is best" maqolini oladigan bo'lsak, bu maqolda inglizlar qayerga borsang ham uyingdan yaxshiroq joy topolmaysan hoh u sharqda bo'lsin yoki g'arbda baribir uy yaxshi demoqchi bo'lgan. Aynan shu ma'noni o'zbek tilidagi ko'pgina maqollarda ko'rish mumkin lekin o'zbeklar aynan bu narsani g'arb va sharq so'zlari orqali ifodalagan. Masalan, "O'z uying o'lan to'shaging", "O'zga yurtda shoh bo'lguncha o'z yurtningda gado bo'l", "Eldan ayrilguncha jondan ayril", "Ko'rpang qayerda bo'lsa ko'ngling o'sha yerda", "Ona yurtning oltin beshiging", "Ona yurtning omon bo'lsa, rangi ro'ying somon bo'lmas" singari maqollarni ko'plab keltirish mumkin. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, o'zbek tilida boshqa tillarga nisbatan maqollar ko'pligi va ularni ishlatish keng tarqalganligi tufayli har qanday mavzudagi maqollarni turli hil ko'rinishda topish qiyin emas. Vatan va el yurt ardog'i haqidagi maqollarda o'zbek xalqi ko'pincha o'z qadriyatlariga asosan so'zlardan foydalanadi masalan, "Ona yurtning oltin beshiging" maqolini semantik jihatdan tahliliga to'xtaladigan bo'lsak bu maqolni ingliz tiliga aynan tarjima qilish anchayin mushkul. Bunga asosiy sabab shundaki ingliz xalqi "oltin beshik" birikmasini tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shunday bo'lishiga qaramasdan, "Ona yurtning oltin beshiging" maqoli o'zbeklarda "East or west home is best" maqolining o'rniga equivalent sifatida ishlatilishi mumkin.

Til birliklariga hos bo'lgan sinonimlik va antonimlik xususiyatlari frazeologik birliklarda, ya'ni maqollarda ham keng miqyosda uchratish mumkin. Ba'zan ularning ma'nolari bir xil boladi va sinonimlar kontekstda birining o'rniga ikkinchisi ishlatilishi mumkin bo'ladi. Lekin ko'pgina sinonim maqollar birining o'rniga ikkinchisi qo'llanila olmaydi, hatto ularning semantic tuzilishi o'xshash bo'lsa ham. Chunki ularning ma'nosidagi ifoda ma'lum bir darajada bir-biridan farq qiladi, natijada ular turli-xil xolatlarda va vaziyatlarda ishlatiladi, shuning uchun ularning turli pragmatik va sotsiolinguistik xususiyatlari bor. Maqollarning ma'lum bir qismi rasmiy xolatlarda yana bir qismi norasmiy (og'zaki) muloqotlarda ishlatiladi. Shuningdek, inglizlarda fraziologik birliklar ko'proq ishlatiladi va bu o'zbek xalqi orasidagi og'zaki nutqda ishlatiladigan maqollar singari ularda ham keng tarqalib ketgan masalan "Home sweet home" huddi o'zbeklarning "O'z uying o'lan to'shaging" maqoliga ma'nodosh sifatida olish mumkin. Lekin rasmiy holatda o'zbek tilida bunday maqollarni ko'plab uchratish mumkin; "Yoridan ayrilgan yetti yil yig'lar", elidan ayrilgan o'lguncha yig'lar", "Kishi yurtida shoh bo'lguncha o'z yurtningda gado bo'l". Aynan shu maqolning kelib chiqishi millatimiz o'tmishiga borib taqaladi buyuk ajdodimiz Zahiriddin Muhammad Bobur hazratlari o'zga yurtda shoh bo'lib ham o'z yurti sog'inchida qalbi

hotirjamlik topa olmay bir umr qiynalib yashagan aynan shu sababli o'zbek xalqida ana shunday maqollar juda keng tarqalgan deb hisoblayman. Ingliz tilida ham ayrim o'rinlarda rasmiy holatlarda "The sun at home warms better than the sun elsewhere" maqolini ishlatilganligining guvohi bo'lishimiz mumkin.

Yuqoridagi maqollar bir biri bilan semantik jihatdan ya'ni tarjima qilganda ingliz tilidagi maqollar bilan o'xshash lekin struktur jihatdan turlicha maqollardir. Ayrim o'rinlarda o'zbek xalqi vatan tushunchasini yor misolida ya'ni insonning eng yaqin kishisi, suyanchig'i bo'lgan insoni bilan solishtirgan holatda keltirilgan maqollarni ham ko'rishimiz mumkin masalan, "Yordan ayrilsang ham, eldan ayrilma", "Yoringni gul orasidan izla, erkingni -- el orasidan".

Xalq maqollariga murojat etganda, har ikki halqda ham hayvonlar timsolini ishlatilgan o'rinlariga guvoh bolamiz. Masalan, ingliz tilida "Every bird likes its own nest" maqolini ko'rib chiqadigan bo'lsak, bu maqol orqali qushlar timsoli orqali har bir inson o'z uyida joyida aziz bo'ladi va uni yoqtiradi deyilgan va bu maqolni aynan tarjima qilinadigan bo'lsa har bir qush o'z uyasini yoqtiradi deb tarjima qilinadi. O'zbek xalq maqollaridan yuqoridagi maqolgan munosib muqobil variant qilib "Bulbul chamanni sevar odam vatanni " maqolini keltirishimiz mumkin. Aynan shu maqolda huddi ingliz tilida ishlatilgandek, o'zbeklar ham qushlarni majoziy qahramon qilib keltirishgan.

Maqollardagi pand-nasihat xarakteri ularni yanada jonli va kuchli ta'sirchanligini oshiradi. Masalan: Inglizcha "A bad excuse is better than none" o'zbek tiliga –xohlamasdan kechirim so'rash, umuman so'ramagandan yaxshi deb tarjima qilinadi. O'zbekcha muqobil variant sifatida "Yaxshi gap bilan ilon inidan chiqar, Yomon gap bilan musulmon dinidan" maqolini keltiramiz. Ko'rinib turganidek, ushbu maqollar pand-nasihat mazmunidagi ma'noni beradi. Ya'ni, shaxsga har doim shirin so'zli va yaxshi kalomli bo'lish kerakligini anglatadi. Maqolning har ikki tildagi variantlari ham bir xil ma'noni beradi.

Maqollarni o'rganish jarayonida uning tuzulishi, qanday ko'rinishdagi sintaktik butunliklar orqali tashkil topgani muhim omildir. Maqollar tuzilishiga ko'ra, bir va bir necha sintaktik butunliklar asosida tashkil topgandir. Bir sintaktik butunlikdan iborat maqollar, odatda bir qismli maqollar sanalib, ko'pincha darak gap yo'sinida bo'ladi. Aynan shu tomonlari bilan o'zbek va ingliz xalq maqollari juda o'xshashdir. Quyidagi maqollar orqali fikrimizni isbotlashga harakat qilamiz.

The absent is always in the wrong- O'zi yo'qning — ko'zi yo'q.

There is no accounting for tastes -Har kim suygan oshini ichadi.

Actions speak louder than words-Gap bilguncha — ish bil.

Advise none to marry or go to war-Har kimning niyati o'zining yo'ldoshi.

Aksariyat maqollar ikki qismdan tashkil topgan bo'lib, bir qismi tasviriy mohiyatga ega, ikkinchi qismi xulosadan iboratdir:

After dinner sit a while,

After supper walk a mile.

Qorning ochmasdan ovqat yegin,

Qorning to'ymasdan qo'l artgin.

Art is long, life is short.

Ilmsiz — bir yashar,

Ilmli — ming yashar.

O'zbek tilida ba'zan 4 komponentli maqollar ham uchrab turadi. Biroq ingliz maqollari orasida 4 komponentli maqollar kam uchraydi.

Harakating erta bo'lsa,

Kuzda erta o'rarsan.

Mehnatingni halol qilsang,

Huzurini ko'rarsan.

Bir qismli maqollarga nisbatan ko'p qismli maqollar nisbatan tez o'zgarishga moyilroqdir. Sababi ba'zi holatlarda maqol aytuvchining unda ifodalanayotgan ma'noni to'laligicha tushunib yetmasligi yoki eshitganini eslay olmasligi natijasida o'zicha qo'shimcha so'zlar yoki izohlar qo'shishi tufayli maqolning mazmuniga yoki tuzilishiga jiddiy zarar yetkazilishi mumkin. Bunday vaziyatda o'sha maqolda asosiy fikrni tashuvchi so'zlardan birining tushirib qoldirilishi mumkin. Binobarin, maqollarni aytish va tinglash ham alohida e'tibor va ma'suliyatni taqozo etadi. Aks holda beparvolik tufayli maqolning asl ma'nosiga putur yetkazilib, kelajak avlodga noto'g'ri talqinda o'tib qolishi va asl ma'nosiga nisbatan zid ma'noda qo'llanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Usmonova Dona Satvoldievna (2020). A typological analysis of body parts names in English as part of somatic phraseology. *Проблемы современной науки и образования*, (2 (147)), 32-34.
2. Usmonova Dona Satvoldievna, & Madazimov Khabibullo Muzaffarkhon Ugli (2020). Comparative analysis of stylistic devices of the English language poetry. *Проблемы современной науки и образования*, (2 (147)), 34-36.
3. Usmonova, D. S., & Yusupova, M. I. Q. (2021). COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES WITH THE COMPONENT "HEART". *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES* (2767-3758), 2(11), 94-99.
4. Mirzayeva, D. (2021). PROVERBS AND SAYINGS AS A PRODUCT OF THE NATION'S COGNITIVE THINKING. In *Multidiscipline Proceedings of Digital Fashion Conference* (Vol. 1, No. 2).
5. Mieder W. *International Proverb Scholarship*. New York: Garland Publishing, 1993. P. 27-63.
6. Abdullaeva N.E., SEMANTIC AND LINGUOCULTURAL FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK PROVERBS WITH CONCEPT OF FRIENDSHIP. January 2017.
7. Goldstein, B. (2017). A history of video in ELT. *The image in English language teaching*, 23-31.

8. Исраилова, М. Н. (2017). Формирование принципов устойчивого развития в обучении иностранным языкам. *Международные научные исследования*, (1), 161-163.
9. Исраилова, М. Н. (2016). Новые педтехнологии изучения латинского языка в медицинских вузах. *Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения*, (53), 66-71.
10. Исраилова, М. Н. К ВОПРОСУ О СОВРЕМЕННОМ СОСТОЯНИИ ЛАТЫНИ. In Конференция состоялась 5 марта 2022 года на базе Ташкентского государственного стоматологического института по адресу: Республика Узбекистан, 100047, г. Ташкент, ул. Махтумкули, 103. Цель конференции—знакомство и обмен опытом в обучении и в работе с цифровыми данными, технологиями их применения в гуманитарных (р. 414).
11. Балашов, С. В., Вернер, И. В., & Бышевский, В. И. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДИК ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ.
12. Minakov, O. E. E., Andreev, A. A., & Ostroushko, A. P. (2017). The diabetic foot syndrome. *Journal of Experimental and Clinical Surgery*, 10(2), 165-172.
13. Bosiers, M., & Schneider, P. A. (Eds.). (2009). *Critical limb ischemia*. Informa Healthcare.
14. Svetukhin, A. M., Karlov, V. A., IuA, A., Matasov, V. M., & Blatun, L. A. (1990). General principles of the treatment of suppurative wounds and suppurative surgical diseases. *Khirurgiia*, (12), 79-84.
15. Лысова, Д. П., & Лысова, М. П. (2015). Малые ампутации нижних конечностей при синдроме диабетической стопы. In *Бюллетень медицинских интернет-конференций* (Vol. 5, No. 5, p. 853). Общество с ограниченной ответственностью «Наука и инновации».